

ОГЛЯД ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЗА 2013 РІК

Основні характеристики галузі

За результатами 2013 року фармацевтичний ринок України п'ятий рік поспіль продемонстрував зростання (як у натуральних показниках, так і грошових). Проте слід зазначити, що вперше за останні роки спостерігається уповільнення темпів росту. Фармацевтичний ринок України залишається другим за обсягами серед країн СНД після Росії. Український ринок включає в себе виробничі потужності з випуску готових лікарських засобів і виробів медичного призначення; повноцінну логістичну систему; оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі; експорт та імпорт.

Структура ринку представлена госпітальним і роздрібним сегментами. Роздрібний сегмент – це, насамперед, аптечні мережі.

У загальному обсязі продажів лікарських препаратів найбільша питома вага за підсумками 2013 року, як і у минулі періоди, приходиться на м. Київ, Донецьку, Дніпропетровську, Харківську області, а також на АР Крим та Одеський регіон.

На госпітальний сегмент ринку приходиться не більше 10-15%% від загального обсягу продажів в Україні. Необхідно зазначити, що госпітальний сегмент залишається досить чутливим до якості виконання державних цільових програм розвитку та підтримки системи охорони здоров'я.

У розрізі цінових сегментів за підсумками 2013 року на низький та середній сегменти традиційно припадало близько 87% загального обсягу реалізації (у натуральному вимірі), що є характерним для країн з низьким рівнем розвитку медицини, зокрема системи діагностики, медичного страхування тощо.

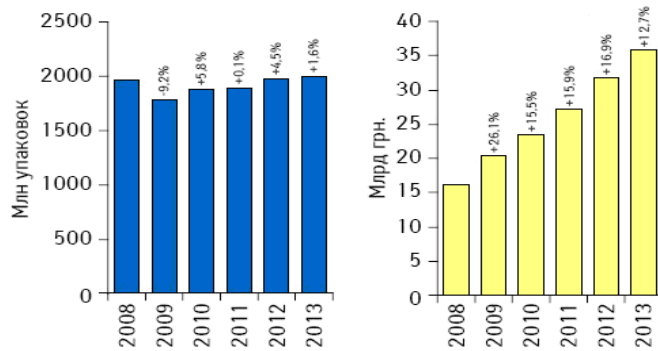
Слід зазначити, що на динаміку продажів лікарських засобів впливає сезонний фактор, який спричиняє щорічне коливання попиту з боку населення при загостренні захворювань грипом, РВІ тощо.

Протягом останніх років фармринку України у цілому характеризувався стабільними темпами зростання (у середньому на 15-20%% щорічно). При цьому слід зазначити, що рівень споживання лікарських засобів на душу населення в Україні залишається досить низьким (витрати на медичні препарати займають 5-6 місце у загальній структурі витрат домогосподарств України, а це близько 75-80 дол. США на рік) у порівнянні з європейськими країнами.

Ринок у 2013 році - загальні цифри

Загальний обсяг фармацевтичного ринку України за результатами 2013 року склав 35,85 млрд. грн., що на 12,7 в. п. перевищує результати 2012 року. При цьому, у натуральному вимірі обсяг ринку становив 1,99 млрд. умовних упаковок, що лише на 1,6 в. п. перевищує аналогічний показник 2012 року (Рисунок 1).

У 2013 році, як і у минулому році, основним чинником позитивної динаміки, разом із традиційною інфляційною складовою, виступав фактор заміщення (тобто несуттєве переміщення попиту з боку населення у середній та високий цінові сегменти). Крім того, у минулому році спостерігалась подальша тенденція збільшення обсягів інвестицій у TV-рекламу безрецептурних лікарських засобів (за результатами 2013 року фармацевтичні компанії інвестували у рекламу близько 3,0 млрд. грн., що на 27-30%% перевищує показники 2012 року).

Рисунок 1. Динаміка розвитку фармацевтичного ринку України за 2008-2013 рр. (у натуральному та грошовому вимірах)

Джерело: дані Компанії SMD (Support in Market Development); аналітичного порталу arteka.ua; Державної служби статистики

Як згадувалося раніше, вперше за останні роки спостерігається уповільнення темпів росту фармацевтичного ринку України. На думку агентства, одними з основних факторів уповільнення є:

- зниження реальних доходів населення;
- загострення соціально-політичної ситуації в країні, що дестабілізує функціонування ринку;
- зниження рівня доступності для населення у зв'язку зі здорожчанням фармацевтичних препаратів (за 2013 рік зростання цін на лікарські засоби, як основну групу продукції, становило 11-12%%);
- також можливою причиною уповільнення темпів зростання ринку може бути поступове наближення до ліміту платоспроможного попиту населення, а також використання більш ефективних лікарських засобів, що супроводжується зменшенням обсягу споживання препаратів у натуральному вимірі.

У загальному обсязі продажів фармацевтичної продукції в Україні за підсумками 2013 року (у натуральному вимірі) на лікарські засоби традиційно приходилось 65%, на вироби медичного призначення – близько 30%, решта – на косметичну продукцію та дієтичні добавки. Суттєвих змін у географічній структурі ринку не відбувалось. Так, питома вага українських препаратів у натуральному вимірі становила 66-68%% (один з найбільших показників серед країн СНД). При цьому, у грошовому вимірі на українську продукцію приходилось 32-34%% загальних продажів. Слід зазначити, що протягом останніх декілька років спостерігається несуттєве, але поступове зростання питомої ваги української продукції у структурі продажів у грошовому вимірі.

Поточна ринкова ситуація в Україні ідентична основним трендам, які спостерігаються на фармацевтичному ринку країн СНД. Так, продажі лікарських засобів у Росії за підсумками 2013 року зросли на 13,6% у порівнянні з 2012 роком, при цьому у натуральному вимірі – навпаки спостерігається падіння на рівні 2,1% (за даними аналітичної компанії «DSM Group»). У ТОП-5 найбільших компаній за часткою ринку країн СНД увійшли такі компанії як: Sanofi, Novartis, Berlin Chemie, Gedeon Richter тощо.

Імпорт

У 2011-2013 рр. український фармацевтичний ринок залишався залежним від імпорتنних поставок як основної сировини для виробництва, так і готової продукції. Протягом року, що аналізувався, на відміну від 2012 року, спостерігалось деяке скорочення обсягів імпорту фармацевтичної продукції в Україну, що частково було пов'язано з законодавчими нововведеннями, які регулюють імпорتنні операції. Основними імпортерами залишалися такі країни, як: Німеччина, Індія, Франція, Угорщина, Італія, Словенія, Ірландія та інші країни. За даними Державної служби статистики України, за результатами 12 місяців 2013 року імпорт фармацевтичної продукції в Україну становив близько 3,099 млрд. дол. США, що складало лише 93,7% від результатів 2012 року.

Дистриб'ютори фармпродукції

За підсумками 2013 року найбільшими дистриб'юторами в Україні в сегменті імпорту фармацевтичної продукції, як і у минулі періоді, залишалися наступні компанії: ТОВ «БадМ», ТОВ СП «Оптіма-Фарм» Лтд, ПАТ «Альба Україна», ТОВ «Фра-М», ТОВ «Вента ЛТД» (на п'ять найбільших імпортерів приходилось більше 90% загального обсягу імпорту).

Основними іноземними компаніями-виробниками, продукція яких представлена на українському ринку залишаються: «Berlin-Chemie/Menarini Group» (Німеччина), «Tekada» (Японія), «KRKA» (Словенія), «Teva» (Ізраїль), «Actavis Group» (Ісландія), «Sanofi-aventis» (Франція), «Gedeon Richter» (Угорщина), «Sandoz» (Швейцарія), «GlaxoSmithKline» (Великобританія) та інші компанії.

Виробництво в Україні, експорт

На сьогодні найбільшими українськими підприємствами-виробниками залишаються: «Фармак», «Борщагівський ХФЗ», «Артеріум» («Київмедпрепарат», «Галичфарм»), «Стірол», «Дарниця», «Здоров'я», «Лекхім», «Київський вітамінний завод» тощо. На частку п'яти основних компаній-виробників припадає більше 60% виробленої в країні продукції.

Протягом останніх років українські підприємства-виробники продовжували поступово збільшувати обсяги експортних поставок готової продукції. За результатами 2013 року експорт готових лікарських засобів вітчизняного виробництва склав близько 251,5 млн. дол. США (+3,3% у порівнянні з 2012 роком).

Географія експортних поставок, як і в останні декілька років, суттєвих змін не зазнала – більша частина продукції поставлялась у країни СНД (Узбекистан, Росія, Казахстан, Білорусь, Азербайджан). Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва до країн СНД була пов'язана з дією жорсткої системи контролю якості продукції на європейських ринках, а також з обов'язковою наявністю у виробників відповідних GMP сертифікатів. Найбільшими українськими виробниками, які експортують свою продукцію залишаються такі компанії, як: ПАТ «Фармак», Корпорація «Артеріум», Корпорація «Здоров'я», ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Фармацевтична компанія «Дарниця» та інші виробники.

Дослідження рейтинговим агентством «Кредит-Рейтинг» динаміки розвитку галузі свідчать, що структура сировинної бази українських підприємств-виробників, як і у минулі роки, залишається поки що залежною від імпортних поставок основної сировини та матеріалів (що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти відносно долара та євро). При цьому, сировина та матеріали українського виробництва представлені насамперед допоміжними матеріалами.

Державне регулювання та контроль галузі

Протягом 2012-2013 рр. спостерігалось істотне посилення державного регулювання та контролю за діяльністю українського фармацевтичного ринку, що вже у короткостроковій перспективі може призвести до подальшого обмеження рентабельності виробництва та загострення дефіциту обігових коштів підприємств-виробників.

Нижче наведена стисла характеристика деяких нормативно-законодавчих актів, які безпосередньо впливають на фінансово-господарську діяльність фармацевтичних компаній, а також динаміку продажів лікарських засобів в Україні.

1. Відповідно до порядку, який було опубліковано КМУ у грудні 2013 року, українські фармацевтичні компанії можуть отримати право здійснювати виробництво лікарських засобів, на які ще діють патенти іноземних виробників. У міжнародній практиці такий механізм називається «примусове ліцензування». Дія цього порядку може носити в себе двосторонній ефект: з одного боку це може дозволити суттєво знизити ціни на лікарські засоби на внутрішньому ринку. Проте, дія порядку може негативно вплинути на інвестиційну привабливість галузі, що у свою чергу може знизити зацікавленість іноземних фармацевтичних компаній (як носіїв нових розробок, сучасних методик лікування та діагностики захворювань) у присутності на вітчизняному ринку.

2. В березні 2013 року у ВРУ було зареєстровано проект ЗУ «Про внесення змін до ЗУ «Про здійснення державних закупівель» №2455. На сьогодні проект знаходиться на ознайомленні в

профільних комітетах. Відповідно до положень пропонується суттєво скоротити терміни проведення процедур закупівель за бюджетні кошти, що безумовно може позитивно позначитись на фінансовій та платіжній дисципліні державного сектору як замовника та контрагента на фармацевтичному ринку.

3. У червні 2013 року було зареєстровано проект ЗУ щодо якості генеричних лікарських засобів (зміни до ЗУ «Про лікарські засоби» № 2199а). Зміни спрямовані на збільшення кількості лікарських засобів з доведеною ефективністю. Також проект встановлює чіткій перелік підстав для припинення дії реєстраційного посвідчення на препарат. Такі нововведення можуть впливати на процес формування списку ліків для цілей державних закупівель. У період з грудня 2013 року по лютий 2014 року проект знаходився на доопрацюванні, на сьогодні законопроект повторно внесено на розгляд у ВРУ.

4. На сьогодні за участю робочої групи Європейського Директорату з контролю якості лікарських засобів та охорони здоров'я Ради Європи (EDQM) триває розробка стандартів належної аптечної практики в Україні (GPP стандартів). У країнах, в яких діють вищевказані стандарти, регулюється порядок надання медичної допомоги провізорами в рамках системи державного медичного страхування.

5. З 1 березня 2013 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо ліцензування імпорту лікарських засобів від 04.07.2012 р. № 5038-IV. Згідно з відповідними нормами закону лікарські засоби можуть ввозитися на територію країни тільки за наявності ліцензії на імпорт, яка видається імпортеру у порядку, встановленому законодавством. За даними профільного міністерства з 1 березня по 1 грудня 2013 року порядок отримання ліцензії носив заявний характер, що сприяло запобіганню виникненню дефіциту іноземних лікарських засобів окремих груп на внутрішньому ринку. З 01.12.2013 р. Порядок контролю дотримання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з імпорту лікарських засобів почав діяти повноцінно (затверджений згідно з Наказом МОЗ України від 26.09.2013 р. № 835).

6. Згідно з Постановою КМУ від 08.08.2012 р. № 793 (зі змінами та доповненнями) з 15 лютого 2013 року фармацевтичні препарати не можуть бути імпортовані в Україну без підтвердження відповідності умов їх виробництва вимогам належної виробничої практики (GMP). Введення в дію Постанови профільне міністерство пояснює необхідністю захисту населення від неякісної продукції (у т.ч. виробленої у країнах Південно-Східної Азії).

Як і прогнозувалось агентством раніше, вищевказані зміни у законодавчому регулюванні фармацевтичного ринку вже у короткостроковій перспективі обумовили скорочення імпорту окремих груп закордонних препаратів, які користуються значним попитом на внутрішньому ринку. Крім того, на сьогодні система охорони здоров'я України характеризується поки що вкрай низьким рівнем державного забезпечення населення лікарськими засобами (у т.ч. власного виробництва). Якщо у розвинутих європейських країнах частка державного забезпечення становить 60-80%, то в Україні лише 10-15%, таким чином подальша дія вищезазначеної постанови може призвести до загострення дефіциту на деякі види препаратів (зокрема на ті, які на сьогодні не мають аналогів на внутрішньому ринку).

7. Нагадаємо, що у серпні 2012 року уряд підписав з провідними українськими виробниками «Меморандум порозуміння» щодо зниження цін на окремі групи лікарських засобів, а також розширив перелік лікарських засобів, ціни на які регулює держава. До загального списку було додано ще 55 препаратів, тобто на сьогодні загальний перелік становить 270 найменувань. У відповідності до вищезазначених нормативних актів виробники були вимушені встановлювати граничні оптово-збутові надбавки на рівні не вище 25% від вартості закупки, для роздрібною торгівлі – не вище 12%. Безумовно, дія меморандуму у 2013 році обмежувала рівень рентабельності фармацевтичного бізнесу.

8. Як зазначалось раніше, Постановою КМУ від 25.05.2012 р. №340 «Про реалізацію пілотного проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою» уряд планує впровадити систему реімбурсації (часткового відшкодування вартості лікарських засобів) за рахунок державних коштів з одночасним обов'язковим зниженням з боку виробників граничних оптово-відпускних цін на відповідні групи препаратів.

Пілотний проект фактично запрацював у II півріччі 2012 року. На I етапі впровадження було знижено ціни на препарати для лікування гіпертонічної хвороби шляхом встановлення їх граничного рівня. Відповідно у перші місяці спостерігалась позитивна динаміка збільшення споживання препаратів, включених до проекту, проте більш помітне зростання продажів відбулось наприкінці 2012 року, коли запрацювала система часткового відшкодування їх вартості державою.

Необхідно зазначити, що протягом 2013 року порядок зазнав ряд змін, зокрема, було змінено підхід до включення препаратів у систему відшкодування і розрахунку їх реальних ринкових цін. Препарати, включені до проекту, розподілені на три групи, лікарські засоби I і II груп підлягають відшкодуванню, препарати III групи - не відшкодовуються. Також у проект було включено комбіновані препарати.

На часткове відшкодування вартості препаратів, включених до Пілотного проекту, з Державного бюджету на 2013 рік було передбачено 191,6 млн. грн. Згідно з даними профільного Міністерства, станом на кінець листопада 2013 року у вигляді субвенцій регіонами було отримано близько 167 млн. грн., з яких фактично було освоєно близько 60% ресурсів.

У цілому отримані цифри свідчать про часткове досягнення цілей проекту, а саме: підвищення доступності для населення препаратів, які використовуються для лікування гіпертонічної хвороби.

9. Протягом 2012-2013 рр. уряд продовжував впроваджувати програму поступової ліквідації аптечних кіосків в Україні. Основною мотивацією уряд визначив значну кількість порушень законодавчих норм у роботі саме аптечних кіосків. З іншого боку, закриття аптечних кіосків може знизити рівень доступності лікарських засобів для населення, насамперед у невеликих містах та селах. Проте, у 2013 році скорочення кількості кіосків не чинило негативного впливу на загальну динаміку продажів, у зв'язку з тим, що скорочення було компенсовано розширенням аптечних мереж у країні. Так, станом на початок січня 2014 року загальна кількість торгівельних точок (аптеки, аптечні кіоски, аптечні пункти) в Україні становила 21 439 од., станом на кінець 2012 року – 20 731 од.

Профілі основних гравців фармацевтичного ринку України

На сьогодні промислове виробництво фармацевтичної продукції в Україні здійснюють близько 110 підприємств.

ПАТ «Київмедпрепарат» (Україна) є учасником Корпорації «Артеріум», яка є однією з найбільших фармацевтичних компаній України. Номенклатура продукції компанії становить більше 80 найменувань препаратів практично всіх фармакотерапевтичних груп. Підприємство реалізує продукцію як на території України, так і експортує до країн СНД.

ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» є одним з найбільших підприємств України з виробництва та реалізації готових лікарських засобів (таблетки, сиропи, мазі, гелі, креми, антибіотики у капсулах, стерильні антибіотики та інше). На сучасному етапі свого розвитку завод випускає понад 100 найменувань лікарських засобів, з яких близько 50 раніше у країні не вироблялися. ПАТ НВЦ «БХФЗ» стало першим в Україні фармацевтичним підприємством, яке повністю впровадило європейські стандарти в області якості, дистрибуції та екологічного менеджменту.

ПАТ «Дарниця» (Україна) – компанія, яка існує на вітчизняному ринку більше 70 років та є одним з найбільших виробників лікарських препаратів. Підприємство має досить широкий асортимент продукції, який налічує більше 250 найменувань, значні виробничі потужності та потужну систему просування продукції.

ПАТ «Фармак» (Україна) входить у першу п'ятірку виробників лікарських засобів в Україні. Близько 15% виготовленої продукції експортується до Росії, країн СНД, Балтії, Болгарії, Польщі. Номенклатура нараховує близько 150 найменувань. ПАТ «Фармак» успішно співпрацювало з «Елі Ліллі» щодо виробництва рекомбінантного інсуліну під назвою «Фармасулін», що дозволило забезпечити хворих на цукровий діабет генно-інженерним інсуліном. У кінці 2003 року «Елі Ліллі» передало ПАТ «Фармак» ліцензійну технологію на повний цикл виробництва цього препарату.

ТОВ «ФК «Здоров'я» входить у першу п'ятірку українських виробників лікарських засобів. На сьогодні асортимент продукції компанії налічує більш 260 найменувань лікарських засобів практично всіх фармакотерапевтичних груп препаратів.

Основні чинники, які будуть впливати на ринок у 2014 році

1. Різке загострення соціально-політичної ситуації в країні наприкінці 2013 року несе у собі певні ризики для галузі, пов'язані з можливим посиленням фіскального тиску на компаній-виробники на тлі дефіцитного Державного бюджету та неповного виконання цільових бюджетних програм; прискоренням інфляційних процесів; нестабільністю валютних курсів, що може призвести до подальшого здорожчання імпортової сировини та матеріалів.

2. На думку рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» у 2014 році буде спостерігатися збереження та поступове зростання обсягу фармацевтичного ринку, причому передусім у грошовому вимірі. Крім того, позитивну динаміку буде забезпечено поки що недостатнім рівнем споживання лікарських засобів на душу населення (у порівнянні з країнами Європи), а також збереженням низької еластичності попиту на лікарські засоби.

3. Як і раніше агентство прогнозує у середньостроковому періоді подальше посилення державного регулювання та контролю фармацевтичної галузі України, що безумовно може призвести до обмеження рентабельності фармацевтичного бізнесу.

4. Рейтингове агентство очікує, що у поточному році українські фармацевтичні компанії можуть зіштовхнутися з проблемами, які були характерні для 2009-2013 рр., а саме: високою вартістю кредитних та інвестиційних ресурсів, які необхідні для реалізації проектів розвитку та розширення виробничих потужностей, що на тлі посилення конкуренції на ринку може призвести до загострення дефіциту обігових коштів фармацевтичних підприємств. На сьогодні далеко не всі компанії в Україні володіють необхідним запасом фінансової міцності для забезпечення самофінансування, а також налагодження комплексного виробничого процесу, який характеризується великою капіталоємністю та тривалим фінансовим циклом (у т.ч. розробка нових препаратів).

5. Невизначеність щодо стратегічного вектору розвитку економіки України, що на фоні нестабільного попиту з боку зовнішніх та внутрішніх ринків на вітчизняну продукцію, може спричинити падіння темпів виробництва в базових галузях України і, як наслідок – подальше зниження реальних доходів населення.

Огляд підготував:

Олексій ЧОРНОРОТОВ, начальник відділу корпоративних рейтингів агентства «Кредит-Рейтинг»

Наведені в документі думки висловлені з урахуванням ситуації на дату виходу матеріалу. Компанія залишає за собою право вносити або не вносити в цей матеріал зміни без попереднього повідомлення. Документ носить виключно ознайомлювальний характер; він не є пропозицією або порадою з купівлі або продажу цінних паперів і не повинен розглядатися як рекомендація подібного роду дій. Приведена інформація і думки складені на основі публічних джерел, які визнані надійними, проте за достовірність наданої інформації ТОВ "Кредит-Рейтинг" відповідальності не несе. Зважаючи на вищесказане, не слід покладатися виключно на зміст цього документу замість проведення незалежного аналізу. Компанія та її співробітники не несуть відповідальності за використання цієї інформації, за прямий або непрямий збиток, що настав внаслідок використання цієї інформації, а також за її достовірність.

Поширення, копіювання і зміна матеріалів Компанії не допускається без отримання попередньої письмової згоди Компанії. Додаткова інформація надається на підставі запиту.

© 2013 ТОВ «Кредит-Рейтинг». Усі права захищено.